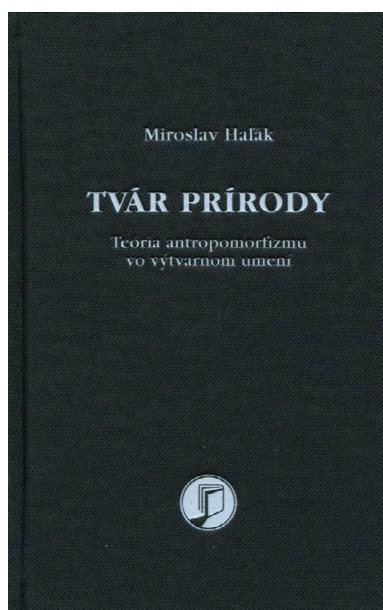

Tvár prírody

Miroslav Haľák: *Tvár prírody. Teória antropomorfizmu vo výtvarnom umení*. Bratislava: Petrus, 2021, 396 s. ISBN 978-80-89913-60-2.

Už na pohľad sumptuózna publikácia mladého slovenského výtvarného historika a teoretika Miroslava Haľáka, pôvodne doktorská práca *Tvár prírody* (takmer 400-stranová, v solídnej tvrdej väzbe, vytlačená na kvalitnom papieri, typograficky úhľadná, s množstvom farebného i čiernobieleho výtvarného materiálu), sľubuje v podtitule splnenie ambiciózneho cieľa, totiž predostrieť „teóriu antropomorfizmu vo výtvarnom umení“ – podľa všetkého jednotnú a platnú pre výtvarné umenie všeobecne. Autor je však dostatočne múdry a vzdelaný na to, aby rozsah takto náročne koncipovaného projektu z hľadiska dejín výtvarného umenia triezvo odhadol a vo výbere príkladov sa zameril na obdobia, keď začal byť antropomorfizmus pre umelcov filozoficky relevantný, teda od európskeho romantizmu, pokračujúc klasickou modernou a secesiou, resp. niektorými výtvarnými avantgardami, najmä expre-

sionizmom, čo aj dostatočne zdôvodnil radikálnym obratom k filozofii subjektu v západnom myslení postosvietenskej doby, ako aj k romantickej filozofii prírody. Ako interdisciplinárne pracujúci vedec, rozhladený okrem dejín výtvarného umenia takisto v európskej filozofii, krásnej literatúre, v hudbe, psychologických konceptoch a estetických teóriách 19. storočia, preveruje autor viaceré dobové diskurzy humanitných vied, ktoré prispeli od romantizmu ku konštituovaniu, resp. k pochopeniu antropomorfizmu v maliarstve. Presvedčivo ukázal, že čisto morfologické predstavy prítomnosti človeka v romantických a mnohých postromantických zobrazeniach prírody (ide najmä o predstavy tváre, postavy a rúk) tvoria len časť, mohli by sme povedať iba vonkajšiu stránku umeleckého antropomorfizmu, a predpokladom jeho širšieho chápania je umelcovo vnímanie prírody ako zrkadla svojej, sekundárne však zrejme aj recipientovej „duše“, teda emocionality či afektivity, čoho dôsledkom je následné projekovanie afektívnych obsahov do rôznych vrstiev umeleckého diela. Takýto smer úvah azda protirečí ikonografickým, formálno-štylistickým, historicko-hermeneutickým a zrejme aj niektorým špeciálnejším kultúrnohistorickým výkladom výtvarných diel, no autorovi ide v prvom rade o psychológiu umenia, a to v širšom diskurzívno-historickom rámci, vyznačenom zrodom modernej teórie vcítania v 19. storočí (F. Th. Vischer, R. Vischer, J. Volkelt, Th. Lipps). Nielen vďaka podrobným rekonštrukciám v detailoch dnes už prekonaných psychologických teórií, ale aj vďaka hlbokým sondám do dejín jednotlivých psychologických, estetických a filozofických pojmov od antiky po začiatok 20. storočia, ktorými autor miestami prerušuje tok svojho uvažovania, získava jeho práca vysoko eruditívny ráz, a prítomnosť človeka vo výtvarných zobrazeniach prírody nadobúda bohato členité duchovné pozadie.

Táto časť Haľákovej práce (zhruba polovica knihy) však tvorí len podložie jeho „teórie antropomorfizmu vo výtvarnom umení“. V druhej časti konkretizoval, ako antropomorfizmus detekovať, opísať a ako súčasť výtvarného prejavu adekvátne uchopiť prostredníctvom subtilnej semiotickej analýzy (opäť venoval veľa priestoru detailnému teoretickému výkladu všeobecnej a výtvarnej semiotiky). Jednotlivé príklady výtvarných diel z prvej časti knihy (C. D. Friedrich, G. Segantini, A. Böcklin, M. v. Esterle a iní), ale aj niektoré ďalšie (napr. E. Nolde, O. Mueller, J. Jakoby a iní) vykladá buď celostne ako antropologické superznaky, alebo v nich na rôznych úrovniach nachádza prvky, identifikovateľné buď osebe alebo vo vzájomnej súhre ako reprezentácie humánneho. Napriek autorovým presvedčivým

jemným semiotickým analýzám výtvarných diel, ale takisto filozoficky a diskurzívno-historicky spoľahlivo fundovanému pozadiu vzniku analyzovaných obrazov v prvej časti knihy, by sme si stále ešte mohli položiť otázku, aká je emocionálna hodnota ikonickej „podobnosti“, ale aj indexikality skúmaného výtvarného materiálu; táto otázka by nás mohla v oblasti teórie doviest' k reinterpretáciám 2500 rokov starého pojmu mimézis v 20. storočí (najmä k R. Girardovi a jeho škole) a tým aj k chápaniu ďalších antropologických vrstiev vybraných diel – autorov obdivuhodný teoretický a interpretačný výkon by tým celkom určite neutrpel, a skôr by sa ukázalo, že na jeho kvalitnej práci je možné interpretačne stavať ďalej.

Adam Bžoch

prof. Mgr. Adam Bžoch, CSc.
Ústav svetovej literatúry SAV
Dúbravská cesta 9
SK-841 04 Bratislava
e-mail: adam.bzoch@savba.sk